

Гордана Б. Ковачек Стјанић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
G.KovacekStanic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-0180-1067

Сандра О. Самарџић
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
Sandra.Samardzic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-0861-0722

ПЕРСПЕКТИВЕ ПОТПУНИЈЕГ ОСТВАРИВАЊА ПРАВА ИЗ ЧЛАНА 12 КОНВЕНЦИЈЕ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА О ПРАВИМА ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ*

Сажетак: Прејознавање потребе да особе са инвалидитетом заслужују исти права, односно једнакост преј законом јасно је истакнуто у Конвенцији УН о правима особа са инвалидитетом из 2006. године. Поред наведене Конвенције и европски суд за људска права је у својим одлукама констатовао да чак и озбиљнији психички недостатак не може бити једини разлог за лишење пословне способности. У појединим државама овакво схватање је одавно наишло на одобравање и прихватање, те су значајни кораци и учињени пре свега у смислу укидања појединачног лишења пословне способности и преласка на систем бржега поддршке у одлучивању уместо заменског одлучивања. У Републици Србији и даље су на снази закони који су донети пре више од две деценије, а чији принципи суштински нису мењани више од пола века, оштра је ситуација пословне способности уопште регулисано у нашем правном систему, који у пракси доводе до појединачног лишења

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту „Правна традиција и нови правни изазови“ за 2022.

ѡсловне сѡсобностѡ као доминантнѡј начина одлучивања. Иако је сачињен Преднацртѡ Закона о изменама и допунaма Породичног закона, ѡрема којем ѡшњуну лицење ѡсловне сѡсобностѡ бива замењено „ошраничењем ѡсловне сѡсобностѡ“, чини се да ова ѡромена не би донела суштинске ѡромене. Потребно је радити ѡре свега на ѡромени ѡолишничког нараштва и схваћања, да би до сшварних ѡромена заиста и дошло.

Кључне речи: ѡсловна сѡсобностѡ, особе са инвалидитетѡм.

1. УВОД

Положај особа са инвалидитетом значајно се мењао током историје, те се тако бележе подаци да су ова лица некада посматрана као особе са посебним моћима, односно да је утицај неких виших сила био пресудан за стање у ком се налазе и да због тога морају уживати одређени углед у друштву, без обзира на њихову (не)способност за самосталан живот и обављање свакодневних активности. Током средњег века њихов положај је и даље у доброј мери био посматран кроз призму религије и магије иако су уз болнице почеле да се појављују и установе за збрињавање ових лица. Можда најмрачнији период јесте период 17. века када ова лица, заједно са сиромашнима, незапосленима, болеснима, бивају присилно утамничена како би била склоњена са улица.¹ Иако се и у овом периоду, подстакнуте пре свега вољом и ентузијазмом појединаца спорадично појављују одређене активности у смислу специјалног образовања деце са посебним потребама, ипак је 20. век био кључан као период када долази до значајног преокрета у посматрању и опхођењу према особама са инвалидитетом.² Поред повећане потребе за радном снагом до које је дошло након Другог светског рата, а која је условила потребу за одређеним видом рехабилитације лица са инвалидитетом и њихово укључивање у процесе рада, на међународном плану први, значајан корак учињен је доношењем Декларације о правима лица са посебним потребама, од стране Генералне скупштине УН 1975. године. Након тога, 1981. године Генерална скупштина УН је прогласила ову годину Међународном годином лица са посебним потребама, да би у наредним годинама били донети још неки документи који су представљали увод у коначно уобличавање првог правно обавезујућег међународног акта која се бави питањем положаја особа са инвалидитетом – Конвенције УН о правима

¹ Јасмина Петровић, Преглед односа друштва према особама са инвалидитетом кроз историју, *Теме*, вол. 36, но. 2, 2012, 877.

² *Ibid.*

особа са инвалидитетом³ (у даљем тексту Конвенција) и пратећих Опционих протокола.⁴

Ова Конвенција као основни циљ поставља захтев да се свим особама са инвалидитетом осигура „пуно и једнако уживање свих људских права“, али и унапреди „поштовање њиховог урођеног достојанства“. У настојању да дефинише и одреди круг лица која се сматрају особама са инвалидитетом Конвенција наводи да су то сва лица која имају „дугорочна физичка, ментална, интелектуална или чулна оштећења која у интеракцији са разним препрекама могу ометати њихово пуно и ефикасно учешће у друштву на једнакој основи са другима“. Као основни путоказ у опсежним реформама које су поједине државе почеле да предузимају по питању побољшања положаја особа са инвалидитетом, ова Конвенција заправо тежи ка промени парадигме која се често описује као почетак посматрања особа са инвалидитетом као субјеката, уместо као објеката како је то било (а негде је још увек) уобичајено.⁵ Можда и најзначајнији члан ове Конвенције јесте њен члан 12 који настоји да обезбеди једнакост ових лица пред законом, односно полазна тачка Конвенције је управо пуна, једнака пословна способност за све (члан 12.1-2) или како се у теорији може још чути „члан 12 је светионик промене парадигме“⁶. Другим речима, Конвенција настоји да у потпуности укине институт потпуног лишења пословне способности и замени га другим, прихватљивијим механизмима који заправо подразумевају пружање подршке у остваривању пословне способности, задржавајући право особе са инвалидитетом да контролише ту подршку и тако јој омогући активно учествовање у свим пословима, односно активностима које се односе на њу. Међутим, колико год се на први поглед чинило да не постоји ништа спорно у вези са тим да све особе у друштву, укључујући и себе са инвалидитетом, самостално доносе одлуке, односно одлучују о свом животу, у пракси се ово ипак показало као задатак који захтева доста напора, стрпљења али и времена. Различити су разлози због којих је ова промена тешко прихватана у многим правним системима и друштвима, али могли бисмо рећи да са једне стране лежи страх од промена, док се са друге стране, можда и много чешће, налазе незнање и предрасуде.

³ Конвенција о правима особа са инвалидитетом и Опциони протокол усвојени су на заседању Генералне скупштине 13. децембра 2006. Конвенција је на снагу ступила 3. маја 2008. године, а Србија ју је ратификовала 2009. године Законом о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом „Службени гласник РС“ – Међународни уговори“, број 42/09.

⁴ J. Петровић, *Op. cit.*, 880.

⁵ Gerard Quinn, „Promišljanje koncepta ličnosti: novi pravci u zakonima i politikama o poslovnoj sposobnosti, ili: Kako vratiti promenu u promenu paradigme“, u: *Poslovna sposobnost i život u zajednici: zaštita prava osoba sa invaliditetom: zbirka radova i preporuka*, [urednici Biljana Janjić, Kosana Bekker, Milan M. Marković], Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S, Beograd, 2014., 19.

⁶ *Ibid.*

Међутим, и поред тога, не тако мали број држава започео је реформу управо у циљу постизања отвореног друштва које све особе посматра на једнак начин, односно који им признаје једнако право на поштовање основних људских права.

2. СИНЕРГИЈА КОНВЕНЦИЈЕ УН И ПРАКСЕ ЕВРОПСКОГ СУДА ЗА ЉУДСКА ПРАВА

Сама Конвенција заснива се на идеји да *инвалидитијет* заправо представља последицу интеракције између особа са инвалидитетом и околине. Наиме, тек када окружење не успе да задовољи потребе појединца, можемо говорити о инвалидитету. Овакав приступ, односно схватање инвалидитета, представља прихватање социолошке теорије, према којој су социолошки услови оно што одређује инвалидитет. Друштвена снага је та која одређује да ли се ради о инвалидитету или не, а она се осликава у постојању или одсуству одређених могућности. Наиме, услед ограничености простора, услуга, па чак и правних правила, који су формирано како би задовољили потребе људи са уобичајеним способностима, особе са инвалидитетом остају ускраћене и онемогућене да остваре своја права и своје планове. Овде се заправо најмање ради о недостатку физичке и техничке опремљености, већ пре свега о друштвеним очекивањима. Ова, социолошка теорија не негира постојање физичких или когнитивних разлика код људи, већ у први план истиче питање да ли такве разлике нужно доводе до инвалидитета.⁷

Са друге стране, пре овог социолошког становишта, у теорији се развило друго схватање, познато као медицинска теорија која инвалидитет види као одступање од постављених правила и заснива се пре свега на идеализованој слици о томе како би требало да изгледа људско тело и шта треба да буде у стању да уради. Уколико постоје нека одступања која доводе до умањења могућности, онда можемо говорити о инвалидитету. Тако, једна од дефиниција под инвалидитетом подразумева одступање од типичног функционисања „јер значајне могућности и искуства остају недоступна“ као резултат ових одступања.⁸ На сличан начин, *Кох* (*Koch*) објашњава да је инвалидитет присуство физичке или когнитивне разлике које у негативном смислу одступа од „уобичајеног“⁹, где овај појам пре свега подразумева „типично функционисање“.

⁷ Isabel Karpin, Kristin Savell, *Perfecting Pregnancy: Law, Disability, and the Future of Reproduction*, Cambridge University Press, 2014, 18.

⁸ John Harris, “Is There a Coherent Social Conception of Disability?”, *Journal of Medical Ethics*, No. 26, 2000, 98.

⁹ Tom Koch, “Disability and Difference: Balancing Social and Physical Constructions” *Journal of Medical Ethics*, No. 27, 2001, 370.

Покушавајући да помире ове две теорије, односно одбацујући идеју да је инвалидитет искључиво друштвена категорија, уз истовремено прихватање постојања медицинских аспеката, аутори *Амундсен* и *Трески* (*Amundson, Tresky*), поставили су разлику између условног и безусловног инвалидитета. Према њиховом схватању условни инвалидитет обухвата онај вид инвалидитета који је узрокован друштвеним контекстом у којем таква особа живи и за који ови аутори сматрају и да је најчешћи. Са друге стране, у другу групу спада такав вид инвалидитета који је инхерентан.¹⁰

Могућности било које особе, пре свега зависе од услова у којима се налази и од става које друштво има у погледу одређеног стања. Уколико постоји прихватање и разумевање за различитост појединца на свим нивоима, могуће је да једно лице води сасвим испуњен и срећан живот. Значајан напор и допринос друштва неопходан је како би се положај ових лица променио, тачније како би се обезбедило њихово свакодневно функционисање, што би последично довело до редуковања, а на крају и до потпуног напуштања, поступака за лишење пословне способности. Овде не говоримо о стварању посебних права за особе са инвалидитетом, већ о укључивању особа са инвалидитетом у постојећи дискурс о људским правима и прилагођавању постојећих права и механизма за њихово остваривање њиховим потребама.¹¹ Она превазилази формалну једнакост и води разумевању једнакости које је уско повезано са перцепцијом да је инвалидитет недостатак који се јавља када се особе са недостатком одређених способности сусрећу са неприступачним окружењем, а не карактеристика која се једноставно приписује појединцу.¹²

Како је Комесар Савета Европе за људска права навео, можда смо се већ навикли да размишљамо о потреби постављања рампи или прилагођавања радног места за потребе лица са инвалидитетом, али овакав концепт потребно је примењивати и у процесу доношења одлука. Особе са интелектуалним или психосоцијалним сметњама можда на самом почетку не могу да разумеју последице одређених трансакција и послова као што су узимање кредита, раскидање полисе осигурања или пристанак или одбијање медицинске интервенције. У таквим случајевима, банка, осигуравајућа кућа и лекар имају обавезу да предузму одговарајуће мере (до границе сразмерног и прихватљивог оптерећења) како би помогли таквим појединцима, односно како би обезбедили да се доведу у еквивалентан положај са другима.¹³

¹⁰ Ron Amundson and Shary Tresky, "On a Bioethical Challenge to Disability Rights", *Journal of Medicine and Philosophy*, No. 32, 2007, 544.

¹¹ Council of Europe Commissioner for Human Rights, WHO GETS TO DECIDE? Right to legal capacity for persons with intellectual and psychosocial disabilities, Strasbourg, 20 February 2012, <https://rm.coe.int/16806da5c0>

¹² *Ibid.*

¹³ *Ibid.*, 12.

Лишење пословне способности лица код којих је утврђено постојање неких интелектуалних или психосоцијалних сметњи, представља неадекватан механизам, што потврђује и Конвенција, али и пракса Европског суда за људска права. Наиме, према схватању овог Суда постојање психичког поремећаја, чак и озбиљног, не може бити једини разлог за лишавање пословне способности, већ то могу бити само ментални поремећаји „одређене врсте или степена“.¹⁴ Овај принцип пропорционалности и неопходности потврђен је у предмету *Salontaji-Drobnjak v. Serbia*, где је Суд закључио да и лишење пословне способности, које је у складу са домаћим правом и има легитиман циљ, мора бити сразмерно да би било у складу са Европском конвенцијом, односно у овом случају потпуно лишење пословне способности, по становишту Суда не испуњава овај критеријум.¹⁵

Судски поступци који се односе на пословну способност односе се на грађанска права појединца и стога морају бити у складу са гаранцијама правичног суђења из члана 6.1 Европске конвенције. Државе потписнице имају одређено поље слободне процене да утврде правила поступка како би се обезбедило правично суђење, али минималне гаранције из члана 6 морају бити поштоване.¹⁶

3. ТРЕНУТНА СИТУАЦИЈА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Република Србија ратификовала је Конвенцију УН 2009. године, а 2014. је успоставила и *Савет за њрађење ѡримене ѡрејорука механизма Уједињених нација за људска ѡрава* како би додатно унапредила сарадњу са механизмима УН за људска права. Посматрајући особе са инвалидитетом, од великог значаја су препоруке Комитета за права особа са инвалидитетом, који је Србији упутио укупно 32 препоруке, док је у потпуности испуњена само једна.¹⁷

¹⁴ *Shtukaturov v. Russia*, Application no. 44009/05, para 94.

¹⁵ *Salontaji-Drobnjak v. Serbia*, Application no. 36500/05, 13 October 2009, para. 144. Закон о ванпарничном поступку републике Србије, претрпео је извесне измене након доношења ове пресуде, те је тако изменама уведена обавеза периодичног проверавања испуњености разлога због којих је лице лишено пословне способности. Међутим, и поред промена којим се унапређује законодавство, неопходно је пре свега да судије које воде поступак за лишење пословне способности буду усредсређени ка остваривању основног циља који Конвенција поставља, а то је једнакост свих лица пред законом, као и да им омогући право на учествовање у поступку које се тиче њихове пословне способности.

¹⁶ *Matter v. Slovakia*, Application no. 31534/96, 5 July 1999, para 51.

¹⁷ Ради се о препоруци која је наведена у параграфу 62 и која гласи: „Комитет охрабрује државу чланицу да предузму одговарајуће мере у смислу ратификације и спровођења Споразума из Маракеша што је пре могуће.“ Вид. Закључна запажања о Иницијалном извештају о Србији, Комитет за права особа са инвалидитетом, 2016.

http://platforma.org.rs/wp-content/uploads/2020/03/srpski-zakljucna_zapazanja_komitea_za_prava_osoba_sa_invaliditetom_srb.pdf

У погледу преосталих препорука неке су само делимично испуњене, док две препоруке уопште нису спроведене.¹⁸ Међутим, оно што највише забрињава јесте чињеница да до сада није дошло до било какве измене домаћег законодавства, пре свега Породичног закона, у делу који се тиче лишења пословне способности, односно његовог усклађивања са чланом 12 Конвенције. Пре него што се детаљније упустимо у анализу питања лишења пословне способности, укратко ћемо се осврнути на одређене позитивне кораке у погледу измена, односно усвајања нових прописа који су учињени у Републици Србији, а поводом положаја особа са инвалидитетом¹⁹.

Домаће законодавство обилује законима и другим актима који су од значаја за положај особа са инвалидитетом.

Пре свега, *Устав Републике Србије*²⁰ у члану 37 (став 1 и 2) наводи да „Свако лице има правну способност. Лице пунолетством стиче способност да самостално одлучује о својим правима и обавезама. Пунолетство наступа са навршених 18 година.“ Поред тога, Уставом Републике Србије прописано

¹⁸ Ради се препорукама које су наведене у параграфима 34 и 58. Параграф 34 тиче се „препоруке да државе забране медицинске мере без претходне сагласности особе са инвалидитетом и да обезбеде одговарајући правни лек и обештећење за оне коју су подвргнути таквим поступцима“. Параграф 58 односи се на „препоруку пуне примене закона који особама са инвалидитетом гарантује квоту од 10% приступачних станова“. Поред тога, у ово параграфу посебно се истиче да државе „обрате пажњу на повезаност члана 29. Конвенције и Циља 10, односно 10.2. из Агенде УН о одрживом развоју до 2030. године“.

Вид. Закључна запажања о Иницијалном извештају о Србији, као и Дамјан Татић, Иванка Јовановић, *Анализа сировођења Прејорука Комитетџа за љрава особа са инвалидитетом у Републици Србији*, 2. допуњено изд. НООИС, 2020.

¹⁹ На међународном плану, као чланица Савета Европе, за Републику Србију од значаја су и документи о људским правима, посебно Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода и Протокол број 12 (2000) уз Европску конвенцију, као и Ревидирана европска социјална повеља, која је ратификована 2009. године. Друга важна документа Савета Европе су Европски план акције за особе са инвалидитетом за период од 2006. до 2015. године (2006) и нова Стратегија Савета Европе о особама са инвалидитетом 2017-2023. Од докумената донетих у оквиру Европске уније који се односе на спречавање и забрану дискриминације, значајна је Директива бр. 2000/78/ЕЦ од 27. новембра 2000. године, о општем оквиру за једнако поступање са грађанима приликом запошљавања и на раду, која се у доброј мери односи на спречавање и забрану дискриминације особа са инвалидитетом (у вези са запошљавањем и радом). Посебан значај има и нова глобална развојна агенда – Агенда одрживог развоја УН до 2030. године, као и Европска стратегија за особе са инвалидитетом 2010-2020: Европа без баријера. Усвајањем многобројних међународних, односно европских аката, Србија је започела постепен процес модернизације прописа у овој области, нарочито усвајањем Конвенције о правима особа са инвалидитетом. Пре доношења ове Конвенције од посебног значаја су била Стандардна правила о изједначавању могућности за особе са инвалидитетом Уједињених нација, која нису била правно обавезујућа за државе чланице, али је постојала њихова значајна морална обавеза да их примењују. Република Србија унела је значајан део ових стандарда у Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом 2006. године.

²⁰ Устав Републике Србије, „Сл. гласник РС“, бр. 98/2006 и 115/2021.

је да су пред Уставом и законом сви једнаки, да свако има право на једнаку законску заштиту, без дискриминације, да је забрањена свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, укључујући и психички или физички инвалидитет (члан 21).

Поред наведеног, Народна скупштина Републике Србије усвојила је и *Закон о сиречавању дискриминације особа са инвалидитетом* у априлу 2006. године²¹. Овај закон на један свеобухватан начин одређује појам дискриминације, као и њене посебне облике, те забрањује директну и индиректну дискриминацију и прописује посебно тешке случајеве дискриминације, као и механизме судске заштите за жртве дискриминације. У марту 2009. године усвојен је и *Закон о забрани дискриминације*²² и на тај начин су одредбе о механизмима заштите од дискриминације доступне и лицима са инвалидитетом. Од значаја је поменути и *Стратегију превенције и заштите од дискриминације*²³ која је усвојена 2013. године, а посебно IV део ове Стратегије под називом „Посебни циљеви стратегије у односу на националне мањине и осетљиве друштвене групе“, односно тачку 4.5. која се односи на особе са инвалидитетом.²⁴ Са становишта спречавања дискриминације од значаја је свакако и *Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом*²⁵ коју је Влада Републике Србије усвојила 2020. године. Када је реч о заштити права особа са интелектуалним и психосоцијалним инвалидитетом, неопходно је поменути и *Закон о заштити њрава лица са менталним сметњама*²⁶, усвојен 2013. године којим је, поред осталог, реформисана добровољна и принудна хоспитализација особа са менталним сметњама.

²¹ Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, „Сл. гласник РС“, бр. 33/2006 и 13/2016.

²² Закон о забрани дискриминације, „Сл. гласник РС“, бр. 22/2009 и 52/2021.

²³ Стратегија превенције и заштите од дискриминације 2013. („Службени гласник РС“, број 60 од 10. јула 2013.)

²⁴ У наведеној тачки се између осталог наводи да је „при лишавању пословне способности особа са интелектуалним инвалидитетом, неопходно обезбедити поступање у складу са ставовима исказаним у пресудама Европског суда за људска права (обезбедити остваривање права на саслушање, права на приступ суду, права на правично суђење и др) и унапредити рад центара за социјални рад у вези са њиховом улогом у примени института лишавања пословне способности. (4.5.4. Мере (тач. 7))“. Такође, наводи се и да је у погледу личног статуса, неопходно извршити „законодавну реформу у области лишавања пословне способности особа са инвалидитетом и обезбедити алтернативна решења која се односе на њихов лични статус. Обезбедити услове да породично окружење буде примарно и најбоље решење за особу са инвалидитетом. Обезбедити сервисе подршке за жене са инвалидитетом, које желе да оснују породицу, да рађају и подижу децу. Обезбедити буџетска средства за програме и услуге подршке за жене и децу са инвалидитетом који имају искуство насиља у породици“ (4.5.5.2. Лични статус, приватан и породични живот).

²⁵ Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године, „Службени гласник РС“, број 44 од 27. марта 2020.

²⁶ Закон о заштити лица са менталним сметњама, „Сл. гласник РС“, бр. 45/2013.

Значајни помаци учињени су и усвајањем Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом²⁷, који у великој мери прати одредбе поменуте Конвенције. Од значаја за унапређивање положаја особа са инвалидитетом, као и у циљу спречавања дискриминације ових лица, од значаја су и Закон о основама система образовања и васпитања, Закон о здравственој заштити, Закон о здравственом осигурању, Закон о социјалној заштити и др. и читав низ подзаконских општих аката донетих на основу њих.

За положај особа са инвалидитетом, односно за питање лишења пословне способности од посебног значаја су *Породични закон*²⁸ и *Закон о ванпарничном поступку*²⁹.

Породични закон између осталог регулише и ситуације у којима ће лице бити *потпуно* или *делимично* лишено пословне способности. Пунолетно лице које због болести или сметњи у психо-физичком развоју није способно за нормално расуђивање те због тога није у стању да се само стара о себи и о заштити својих права и интереса може бити потпуно лишено пословне способности. Пословна способност овог лица једнака је пословној способности млађег малолетника (Члан 146). Пунолетно лице које због болести или сметњи у психо-физичком развоју својим поступцима непосредно угрожава сопствена права и интересе или права и интересе других лица може бити делимично лишено пословне способности. Пословна способност овог лица једнака је пословној способности старијег малолетника. Судском одлуком о делимичном лишењу пословне способности одредиће се правни послови које лице делимично лишено пословне способности може односно не може самостално предузимати (члан 147). Пунолетном лицу лишеном пословне способности може се вратити пословна способност када престану разлози због којих је оно било потпуно или делимично лишено пословне способности (члан 149). Одлуку о лишењу пословне способности и одлуку о враћању пословне способности доноси суд у ванпарничном поступку. Правноснажна судска одлука о лишењу и враћању пословне способности доставља се без одлагања органу старатељства (члан 150).

Породични закон предвиђа и да се поред деце без родитељског старања – малолетни штићеник, под старатељство стављају и пунолетна лица које су лишена пословне способности – пунолетни штићеник, (члан 124). У даљим члановима Породични закон јасно регулише која су права и обавезе

²⁷ Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, „Сл. гласник РС“, бр. 36/2009, 32/2013 и 14/2022 – др. закон.

²⁸ Породични закон, „Сл. гласник РС“, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.

²⁹ Закон о ванпарничном поступку, „Сл. гласник РС“, бр. 25/82 и 48/88 и „Сл. гласник РС“, бр. 46/95 – др. закон, 18/2005 – др. закон, 85/2012, 45/2013 – др. закон, 55/2014, 6/2015, 106/2015 – др. закон и 14/2022.

старатеља, као и када старатељство престаје. Поступак стављања под старатељство јесте хитан, те је тако орган старатељства дужан да донесе привремене закључак о обезбеђењу смештаја штићеника у року од 24 сата од тренутка када је обавештен о постојању потребе за старатељством, док је решење о стављању под старатељство орган старатељства дужан да донесе одмах, а најкасније у року од 30 дана од дана када је обавештен о постојању потребе за старатељством над малолетним дететом односно од дана пријема судске одлуке о лишењу пословне способности пунолетног лица (члан 332).

Поред Породичног закона, Закон о ванпарничном поступку веома је значајан, будући да детаљно регулише сам поступак лишења пословне способности (чланови 31 – 44). Између осталог, у овом поступку суд испитује да ли су се стекли законски услови за лишење пословне способности пунолетног лица, одлучује о мери лишења пословне способности, одређује време за које ће се проверити да ли постоје разлози за даље трајање изречене мере и одлучује о враћању пословне способности када престану разлози за лишење пословне способности (члан 31). Поред наведеног, исти закон наводи и да суд може дозволити да учесник, који нема пословне способности, поред радњи на које је законом овлашћен, ради остварења својих права и правних интереса, предузима и друге радње у поступку, ако сматра да је у стању да схвати значење и правне последице тих радњи (члан 7).

Тренутно важећа правна правила која се односе на лишење пословне способности, представљају унапређена решења у односу на претходне законске текстове. Последње измене Закона о ванпарничном поступку донеле су неке значајне промене, али је истовремено пропуштена прилика да се превазиђу неки недостаци који угрожавају положај лица према којима се води поступак лишења пословне способности. Осврнућемо се на најбитније одредбе које се односе на поступак лишења пословне способности.

Поступак лишења пословне способности и даље је ванпарнични поступак, што је правило које датира још од усвајања Правила о поступању у неспорним (ванпарничним) делима из 1872. године, односно већ више од 140 година.³⁰

Раније важећи прописи, предвиђали су могућност да се лице према коме се води поступак принудно доведе у суд ради саслушања, ако би суд сматрао да је саслушање неопходно.³¹ Са друге стране, у некадашњој судској

³⁰ Вид. Невена Петрушић, *Поступак за лишење пословне способности у праву Србије у контексту међународних стандарда о правима особа са инвалидитетом*, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Број 70, Година LIV, 2015, стр. 910; У раду се истиче да је ово правило, заправо, у потпуности адекватно, будући да је овај поступак, за разлику од парничног, флексибилнији и бржи, те је из тих разлога подобнији за оне правне ствари у којима постоји потреба за заштитом личности или правних интереса угрожене категорије лица, које захтевају и подршку друштва, а лишење пословне способности је управо такав један поступак.

³¹ Правно правило из пар. 188 Закона из 1934. године; *Закон о судском ванпарничном ѿшћунику*, „Сл. новине Краљевине Југославије“ бр. 178/1934.

пракси, суд није ни спроводио вештачење, уколико је сам саслушао лице и закључио да је лице здраво.³²

Поред тога, неуједначеност судске праксе испољавала се и у погледу неопходног броја мишљења вештака, те је тако код истог суда, некада било потребно мишљење два, а некада само једног вештака, а дешавало се и да суд уопште не спроводи саслушање лица према коме се поступак води, већ да налаз и мишљење вештака узима као једино доказно средство³³.

Измена овог правила је наступила још Законом о ванпарничном поступку из 1983. године, а и важеће норме предвиђају да лице према коме се поступак за лишење пословне способности води *мора* бити прегледано од стране најмање два лекара одговарајуће специјалности, који ће дати налаз и мишљење о стању менталног здравља и способности тог лица за расуђивање.

Такође, ранији прописи нису изричито прописивали да је поступак за лишење пословне способности хитан. Важећи Закон је овај недостатак отклонио.

Значајна одредба, која је важећим прописима напуштена, налазила се и некадашњем Савезном закону о старатељству³⁴, а према којој је орган старатељства био тај који је наводио круг послова које лице, делимично лишено пословне способности, може да обавља. Другим речима, судском одлуком лице је само било делимично лишено пословне способности, али су се праве последице такве пресуде могле сазнати тек када орган старатељства својим решењем одреди круг послова које ово лице може да предузима.

Важећи Закон о ванпарничном поступку предвиђа да је суд тај који је дужан да у решењу којим се лице делимично лишава пословне способности, на основу резултата медицинског вештачења истовремено одреди врсту послова које то лице може самостално предузимати поред послова на које је законом овлашћено, *а посебно да одреди да ли је то лице способно да врши изборно право*, будући да се до скора подразумевало да лице које је потпуно или делимично лишено пословне способности, аутоматски губи изборно право.

Последње значајније измене Закона о ванпарничном поступку учињене су 2014. године и донеле су извесне позитивне промене, од којих ћемо истаћи две најзначајније.

Пре свега, законодавац је институт лишења пословне способности на одређени начин изменио тако што је лишење пословне способности конципирао као меру заштите и прописао да се она одређује максимално на три године. Наиме, након протекла рока на који је мера одређена суд је дужан да по службеној дужности преиспита да ли и даље постоје разлози који су постојали

³² Гордана Станковић, „Поступак за лишење пословне способности“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 1983, 153.

³³ *Ibid.*,

³⁴ Вид. чл. 48, ст.2 Основног закона о старатељству, *Сл. лист ФНРЈ*, 30/47.

у време доношења решења о лишењу пословне способности. Ова измена је изузетно значајна, будући да је према, раније важећим прописима, лице могло бити трајно лишено пословне способности. На овај недостатак, указивао је и Европски суд за људска права у случају *Salontaji-Drobnjak v. Serbia*, наводећи да је једна од мањкавости домаћег права непостојање обавезне периодичне провере стања лица којем је одузета пословна способност.³⁵

Друга значајна новина јесте одредба која предвиђа да особа која је лишена пословне способности може да изјави жалбу у року од осам дана од дана достављања одлуке без обзира „на стање свог менталног здравља“, што раније није био случај.

Међутим, и поред наведених измена закона, ситуација у погледу положаја особа са инвалидитетом и даље је врло забрињавајућа. Наиме, у Републици Србији мера потпуног лишења пословне способности се и даље максимално користи, а неки подаци показују да се користи чак 10 пута чешће од мере делимичног лишења.³⁶ Према подацима који су нам били доступни, у току 2021. године у Основном суду у Новом Саду, донето је укупно 210 решења о потпуном лишењу, односно 70 решења о делимичном лишењу пословне способности, док за исти период није донето ниједно решење о одбијању предлога за лишење пословне способности. Са друге стране, донета су само 2 решења о враћању пословне способности. Оно што можда још више забрињава јесте поступање особа запослених у центрима за социјални рад. Наиме, искуства са запосленим лицима говоре о њиховој релативној незаинтересованости, инертности и приличној неосвешћености по питању Конвенције о правима особа са инвалидитетом. Као последица тога, родбина особа са инвалидитетом углавном добија одговоре да је лишење пословне способности једини исправан пут, без објашњења зашто је тај поступак неопходан и без објашњења разлике између делимичног и потпуног лишења пословне способности.³⁷

4. МОГУЋИ ПРАВЦИ ПРОМЕНА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

За остваривање свих права и учешће у друштвеном животу, особама са инвалидитетом од суштинског је значаја управо члан 12 Конвенције, односно

³⁵ У наведеном случају, Европски суд за људска права је утврдио да домаћи суд, ни после четири године од првог подношења предлога, није покренуо поступак испитивања постојања разлога због којих је лице било делимично лишено пословне способности. У том периоду, лице није ниједном подвргнуто психијатријском прегледу, већ је његово стање само површно, у два наврата, испитивао центар за социјални рад.

³⁶ Љиљана Плазенић, *Испитивачки налази о љраксама центара за социјални рад у вези са лишавањем пословне способности*, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом MDRI-S; Београд, 2020.

³⁷ *Ibid.*

питање њихове пословне способности. Такозвано заменско доношење одлука на неки начин представља „симптом друштвене смрти – предаја личности једне особе другој“.³⁸

У процесу развијања адекватне подршке која би особама са инвалидитетом омогућила да очувају своју пословну способност, важно је идентификовати изазове са којима се ова група суочава. Особе које имају потешкоћа у разумевању информација и/или у доношењу одлука треба да добију помоћ, не ризикујући да ће на тај начин доношење свих одлука бити у потпуности поверено неком другом. Такође, особе које имају потешкоће само у саопштавању своје воље трећим лицима треба да имају приступ таквој врсти подршке, односно особу која ће им пружити подршку у саопштавању и преносу њихове одлуке. То никако не сме истовремено да подразумева и обавезу тог лица да своју одлуку правда и образлаже пред особом за подршку.

Модел коме тежи члан 12 Конвенције, управо препознаје реалност приликом доношења одлука свих особа и наглашава подршку уместо да лишава особе њихове пословне способности. Како истичу аутори *Бач* и *Керцнер* (*Bach & Kerzner*), питање више није: Да ли особа има менталну способност да у потпуности користи своју пословну способност? Уместо тога, поставља се питање: Које врсте подршке су потребне особи како би користила своју пословну способност?³⁹ У области пословне способности, ово представља веома значајан преокрет.

Као што је већ истакнуто, у српском законодавству су одређени помаци учињени, али је за поменуто промену парадигме, односно за усклађивање са, Конвенцијом постављених циљева, неопходно спровести опсежније реформе.

Потребу за реформом, односно изменама домаћег законодавства, констатовала је и сама држава у Иницијалном извештају о примени Конвенције⁴⁰ где се наводи да „[...] законске норме којима се уређује старатељство и лишење пословне способности нису модификоване и представљају одређену препреку у поштовању права особа са инвалидитетом“ (...) да је „већина (их је) донета у периоду када су особе са инвалидитетом [...] биле искључене из друштва“ [..., те да „постоји јасно опредељење Републике Србије да унапреди режим лишења пословне способности“.

Унапређење ове области додатно кочи и чињеница да судије веома често поступају по аутоматизму, односно приклањају се мишљењу вештака у

³⁸ G. Quinn, *op.cit.*, 28.

³⁹ Michael Bach and Lana Kerzner, *A New Paradigm for Protecting Autonomy and the Right to Legal Capacity*, prepared for the Law Commission of Ontario, October 2010, p. 58. <https://www.lco-cdo.org/wp-content/uploads/2010/11/disabilities-commissioned-paper-bach-kerzner.pdf>

⁴⁰ Иницијални извештај о примени Конвенције о правима особа са инвалидитетом, Влада Републике Србије, 2012. http://drpi.research.yorku.ca/wp-content/uploads/2015/01/inicijalni_izvestaj_na_srpskom_jeziku_lat.pdf

погледу питања да ли неко лице може самостално да штити своја права или не. Оно што у оваквом поступању судија представља проблем јесте чињеница да налази и мишљења вештака не говоре ништа о томе да ли би та лица могла да доносе одлуке уз подршку и помоћ неког другог.

Комитет за права особа са инвалидитетом је препоручио Србији да усклади своје прописе са Конвенцијом, што би заправо подразумевало да „замене режим одлучивања за друго лице режимом одлучивања *уз њомоћ* другог лица, који поштује личну аутономију, вољу и опредељење особе и да успостави транспарентан заштитни механизам“ (параграф 22). Поред тога, комитет је препоручио да држава „обезбеди обуку, уз консултације и укључивање особа са инвалидитетом, организација које их представљају и омбудсмана, на националном, регионалном и локалном нивоу, за све актере, укључујући државне службенике, судије, социјалне раднике, у вези са признавањем пословне способности особа са инвалидитетом и добре праксе у одлучивању уз помоћ другог лица“ (параграф 22). Комитет је истакао да постоји кључна разлика између пословне способности и менталне способности за доношење одлука. И док пословна способност треба да је ненарушена, јер се њоме обезбеђује реализација права и слобода, процена менталне способности треба првенствено да послужи као основ за одређивање подршке која се особи обезбеђује у уживању пословне способности, као и да се ментална способност не сме користити као оправдање за ускраћивање пословне способности (параграф 13).

Имајући у виду периодичне извештаје Србије, механизми Уједињених нација, а нарочито Комитет за права особа са инвалидитетом, упутили су Републици Србији препоруке на основу којих су планирани посебни циљеви и мере у Стратегији која се односи на период од 2020. до 2024. године.

Суштинска промена, заправо би морала започети од Породичног закона, односно од нужног укидања института потпуног лишења пословне способности. Јасно је да овај корак представља велик заокрет, у односу на тренутна схватања и поступања и који с тога захтева нов начина подршке овим лицима, у складу са њиховим потребама. У Преднацрту Закона о изменама и допунама Породичног закона, предвиђено је управо укидање потпуног лишења пословне способности, односно постојање само „ограничења пословне способности“.⁴¹ Наведени члан предвиђа и да ће судском одлуком бити одређени „правни послови које лице ограничене пословне способности не може самостално предузимати; правни послови које лице ограничене пословне способности може самостално предузимати; правни послови које лице ограничене пословне способности може предузимати *уз њодршку и њрећу*“.

⁴¹ Вид. Члан 43 и 44 Преднацрта Закона о изменама и допунама Породичног закона. <https://akv.org.rs/prednacrt-zakona-izmene-porodicni-zakon/?script=lat>

ходну саїласносї̄ йосї̄ављеної̄ сї̄аратї̄еља.“ Наведена измена може се учинити као суштинска, будући да се укида могућност потпуног лишења пословне способности, као и да се уводи могућност да лице предузима одређене послове уз подршку и сагласност органа старатељства, међутим чињеница да судија и даље наводи које послове лице не може, односно може самостално предузимати, оставља простора за готово идентична поступања судија као и до сада. Утабани начин поступања, сумња, али и незнање, главни су кривци за опирање променама. Да би систем укидања потпуног лишења пословне способности заиста заживео, неопходно је пре свега обезбедити адекватну подршку лицима којима је потребна помоћ. Старатељи, односно лица, без обзира на њихов назив, која буду била задужена за помоћ особама са инвалидитетом, морају бити обучена за такав вид подршке, који неће подразумевати заменско одлучивање.

Као добри примери који би могли послужити и у реформи српског законодавства, у пракси су се издвојила два примера подршке доношењу одлука у складу са чланом 12 Конвенције где појединац задржава своју пуну пословну способност.

Најпре, модел подршке који подразумева *личној омбудсману*, који је почео је да се развија у Шведској још 1995. године као пилот пројекат, али је показао изузетне резултате утолико што значајно смањен број хоспитализованих пацијената и истовремено значајно смањио трошкове и тиме задобио међународну пажњу. Лични омбудсман је особа која је професионална, високо квалификована, обично адвокат или социјални радник који ради само за свог корисника и не ради у савезу са психијатријским или социјалним службама или било којим другим органима, нити са рођацима корисника помоћи. Лични омбудсман посвећује пажњу и време да изгради поверење и обезбеди да корисници добију помоћ и услуге које желе и на које имају право и како би им помогли да донесу одлуке на олакшавајући, а не на принудни начин.. Пракса није осмишљена за једну специфичну ситуацију (као што је хоспитализација, бескућништво или акутне кризе), већ је замишљена као услуга која прати особу током свих њених потенцијалних потешкоћа која може имати у правном саобраћају.

Други пример добре праксе је Закон Британске Колумбије (Канада) о споразуму о заступању⁴². Сврха овог закона је да успостави механизам који омогућава одраслим особама да унапред договоре на који начин ће се одлуке доносити у њихово име, уколико, према правилима домаћег законодавства, дођу у ситуацију да изгубе способност самосталног доношења правно ваљаних одлука. Закон предвиђа да појединац унапред саставља уговор о заступању,

⁴² Representation Agreement Act, https://www.bclaws.gov.bc.ca/civix/document/id/complete/statreg/96405_01, 15.12.2022.

којим овлашћује другу особу да му помаже или доноси одлуке у његово име у одређеним областима. Овакав тип подршке представља прогресиван модел будући да препушта појединцу да одабере како особу за подршку, тако и области у којима жели подршку. Оно што овај закон чини посебно интересантним јесте и чињеница да уговор о заступању могу да закључе и особе које немају способност да закључе неки уговор или да управљају својом имовином. Другим речима, она способност за расуђивање која је потребна за већину правних послова се не тражи приликом закључивања овог уговора о заступању. Уместо тога, разматра се да ли одрасла особа може да изрази жељу да добије помоћ, да ли може да изрази своје преференције, да ли је свесна чињенице да закључивање уговора о заступању значи да заступник може доносити одлуке или изборе који утичу на њу и да ли између те особе и њеног заступника постоји однос поверења.⁴³

И један и други пример захтевају да се акценат стави пре свега на лица која пружају подршку, нарочито у случају изабраног „заступника“, када то могу бити и чланови породице, односно блиски пријатељи. Имајући у виду тренутно важећа правила српског законодавства, према којима се „за старатеља се првенствено постављају супружник, сродник или хранитељ штићеника, осим ако интерес штићеника не налаже другачије“⁴⁴, на први поглед се чини да би друго решење, које подразумева да лице само изабере свог заступника било прихватљивије. Међутим, такво решење подразумева пре свега активну улогу особе којој је помоћ потребна, а у средини где је потпуно лишење пословне способности и даље доминантан облик поступања према овим лицима, тешко да би то било прихваћено на прави начин. Чини се да би најбољи пут заправо подразумевао укидање потпуног лишења пословне способности уз истовремено увођење институције личног омбудсмана као особе обучене да пружи подршку особама са инвалидитетом којима је помоћ потребна. Следећи корак би могао бити и увођење могућности одабира заступника, али уз наставак рада и личног омбудсмана.

Имајући у виду да овакве промене захтевају време, неопходно је са њима започети што пре, али и настојати да се одређени кораци учине и тренутном законском окружењу. У том смислу од суштинског значаја су Препоруке које су урађене у сарадњи са Повереником за заштиту равноправности, а које сугеришу потребу да се: у већој мери користи законска могућност делимичног лишавања пословне способности, односно ограничавање пословне способности само у оној мери колико је то заиста неопходно; у што већој мери индивидуализује поступак за лишење пословне способности; обезбеди да судија види особу о чијим правима се одлучује, односно да присуствује

⁴³ Council of Europe Commissioner for Human Rights, *op.cit.*, p. 21.

⁴⁴ Вид. члан 126 Породичног закона.

вештачењу; нарочито обрати пажња на заступање особе о чијим се правима одлучује, односно процени да ли заступник заиста поступа у најбољем интересу те особе; обезбеди обука за судије ванпарничних одељења, обука за запослене у органима старатељства, као и за вештаке.⁴⁵

5. ЗАКЉУЧАК

Већина постојећих система и процедура за остваривање пословне способности нису осмишљене тако да буду приступачне особама са инвалидитетом и стога их је потребно прилагодити тако да буду у складу са принципом једнакости. У том смислу члан 12 Конвенције УН о правима особа са инвалидитетом садржи експлицитну обавезу да се обезбеди приступ подршци, која подразумева да се подршка пружа на добровољној основи и да држава не мора бити стварни пружалац те подршке. Обавеза државе је да се побрине да подршка буде доступна, без обзира да ли подршку пружају институције државе или цивилног сектора, породица и пријатељи или сви заједно. Наведени члан повлачи линију и захтева да државе потврде да особе са инвалидитетом имају право на признање њихове личности.

Имајући у виду чињеницу да уобичајен начин поступања, односно размишљања када се ради о било каквој значајнијој промени, подразумева отпор према било каквом експериментисању, узимајући у обзир ризик који то може носити са собом, уз истовремено непознавање јасних начина за смањење тих ризика, постојање само добре воље, па макар она била и писмено изражена, може донети само минималне промене. Иако ће се многи сложити да се непоштовање члана 12 Конвенције коси са здравим разумом, и даље је пуно оних који ће „правити све веће изузетке под изговором малих изузетака“, чиме заправо показују да они нису „заинтересоване за изузетке“ ... већ за „функционисање по старим правилима кроз нове изузетке“.⁴⁶

Неопходно је да схватимо да све особе имају одређене животне планове, да је свима потребна подршка других, да су све особе део друштва и да сви, без обзира на своје капацитете заслужују статус који потврђује њихову

⁴⁵ Препоруке су урађене у сарадњи са Повереником за заштиту равноправности, а резултат су закључака донетих на конференцији „Пословна способност и живот у заједници: заштита права особа са инвалидитетом“, која је одржана 21-22. маја 2013. године у Београду, као и анализе постојећег законодавства, међународних стандарда, препорука, јавних политика и праксе. (Preporuke za reformu zakonodavstva i prakse u oblasti lišavanja poslovne sposobnosti i starateljstva nad punoletnim licima u Republici Srbiji u: *Poslovna sposobnost i život u zajednici: zaštita prava osoba sa invaliditetom: zbirka radova i preporuka*, [urednici Biljana Janjić, Kosana Beker, Milan M. Marković], Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S, Beograd, 2014., 16-17.)

⁴⁶ G. Quinn, op.cit., 22.

независну личност и њихово право да учествују у доношењу одлука које се тичу њиховог живота. Тек када дође до стварних промена у размишљању, односно до промена у политичким наротивима, можемо очекивати истинску промену и у стварном односу према особама са инвалидитетом. Чини се да је управо то оно што је потребно да би било каква промена у Републици Србији са папира и речи прешла у реалност.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

- Council of Europe Commissioner for Human Rights, WHO GETS TO DECIDE? Right to legal capacity for persons with intellectual and psychosocial disabilities, Strasbourg, 20 February 2012.
- Gerard Quinn, „Promišljanje koncepta ličnosti: novi pravci u zakonima i politikama o poslovnoj sposobnosti, ili: Kako vratiti promenu u promenu paradigme“, u: *Poslovna sposobnost i život u zajednici: zaštita prava osoba sa invaliditetom: zbirka radova i preporuka*, [urednici Biljana Janjić, Kosana Beker, Milan M. Marković], Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S, Beograd, 2014, 18-40.
- Isabel Karpin, Kristin Savell, *Perfecting Pregnancy: Law, Disability, and the Future of Reproduction*, Cambridge University Press, 2014.
- John Harris, “Is There a Coherent Social Conception of Disability?”, *Journal of Medical Ethics*, No. 26, 2000, 95-100.
- Michael Bach and Lana Kerzner, *A New Paradigm for Protecting Autonomy and the Right to Legal Capacity*, prepared for the Law Commission of Ontario, October 2010, <https://www.lco-cdo.org/wp-content/uploads/2010/11/disabilities-commissioned-paper-bach-kerzner.pdf>
- Preporuke za reformu zakonodavstva i prakse u oblasti lišavanja poslovne sposobnosti i starateljstva nad punoletnim licima u Republici Srbiji u: *Poslovna sposobnost i život u zajednici: zaštita prava osoba sa invaliditetom: zbirka radova i preporuka*, [urednici Biljana Janjić, Kosana Beker, Milan M. Marković], Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S, Beograd, 2014., 14-17.
- Ron Amundson and Shary Tresky, “On a Bioethical Challenge to Disability Rights”, *Journal of Medicine and Philosophy*, No. 32, 2007, 541-561.
- Tom Koch, “Disability and Difference: Balancing Social and Physical Constructions”, *Journal of Medical Ethics*, No. 27, 2001, 370-376.
- Невена Петрушић, Поступак за лишење пословне способности у праву Србије у контексту међународних стандарда о правима особа са инвалидитетом, Зборник радова Правног факултета у Нишу, Број 70, Година LIV, 2015, 903-920.
- Гордана Станковић, „Поступак за лишење пословне способности“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 1983, 145-161.
- Дамјан Татић, Иванка Јовановић, *Анализа сировођења Прејорука Комијећа за љрава особа са инвалидитетом у Републици Србији*, 2. допуњено изд. НООИС, 2020.

- Јасмина Петровић, Преглед односа друштва према особама са инвалидитетом кроз историју, *Теме*, вол. 36, но. 2, 2012, 865-886.
- Љиљана Плазинић, *Испираживачки налази о љраксама ценїџара за социјални рад у вези са лицаванем ѿсловне сїособносїи*, Иницијатива за права особа са менталним инвалидитетом MDRI-S; Београд, 2020.
- Закључна запажања о Иницијалном извештају о Србији, Комитет за права особа са инвалидитетом, 2016. http://platforma.org.rs/wp-content/uploads/2020/03/srpski-zakljucna_zapazanja_komiteta_za_prava_osoba_sa_invaliditetom_srb.pdf
- Иницијални извештај о примени Конвенције о правима особа са инвалидитетом, Влада Републике Србије, 2012. http://drpi.research.yorku.ca/wp-content/uploads/2015/01/inicijalni_izvestaj_na_srpskom_jeziku_lat.pdf
- Стратегија превенције и заштите од дискриминације 2013. (“Службени гласник РС”, број 60 од 10. јула 2013.)
- Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2020. до 2024. године, „Службени гласник РС”, број 44 од 27. марта 2020.
- Породични закон, „Сл. гласник РС”, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.
- Преднацрт Закона о изменама и допунама Породичног закона. <https://akv.org.rs/prednactr-zakona-izmene-porodicni-zakon/?script=lat>
- Устав Републике Србије, „Сл. гласник РС”, бр. 98/2006 и 115/2021
- Закон о ванпарничном поступку, “Сл. гласник СРС”, бр. 25/82 и 48/88 и „Сл. гласник РС”, бр. 46/95 – др. закон, 18/2005 – др. закон, 85/2012, 45/2013 – др. закон, 55/2014, 6/2015, 106/2015 – др. закон и 14/2022.
- Закон о забрани дискриминације, „Сл. гласник РС”, бр. 22/2009 и 52/2021.
- Закон о заштити лица са менталним сметњама, „Сл. гласник РС”, бр. 45/2013.
- Закон о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом „Службени гласник РС” – Међународни уговори”, број 42/09.
- Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, „Сл. гласник РС”, бр. 36/2009, 32/2013 и 14/2022 – др. закон.
- Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, „Сл. гласник РС”, бр. 33/2006 и 13/2016.
- Закон о судском ванпарничном поступку. Сл. новине КЈ. Бр. 178/1934.
- Representation Agreement Act, https://www.bclaws.gov.bc.ca/civix/document/id/complete/statreg/96405_01
- Matter v. Slovakia, Application no. 31534/96, 5 July 1999.
- Salontaji-Drobnjak v. Serbia, Application no. 36500/05, 13 October 2009.
- Shtukaturov v. Russia, Application no. 44009/05.

Gordana B. Kovaček Stanić
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
G.KovacekStanic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-0180-1067

Sandra O. Samardžić
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
Sandra.Samardzic@pf.uns.ac.rs
ORCID ID: 0000-0002-0861-0722

Perspectives of More Complete Realization of Rights from Article 12 of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in the Republic of Serbia

Abstract: *Recognition of persons with disabilities as deserving of the same rights, i.e. equality before the law is clearly highlighted in the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities from 2006. In addition to this Convention, the European Court of Human Rights has stated in its decisions that even a more serious mental deficiency cannot be the only reason for the deprivation of legal capacity. In some countries, this understanding has been approved and accepted for a long time, and significant steps have been taken, primarily in the sense of abolishing a complete deprivation of legal capacity and moving to a system of providing support in decision-making instead of providing substitute decision-makers. In the Republic of Serbia, laws passed more than two decades ago are still in force and still unchanged regarding questions of legal capacity, which in practice leads to complete deprivation of legal capacity as a dominant way of decision-making. Although the Preliminary Draft of the Law on Amendments and Supplements to the Family Law has been drawn up, according to which complete deprivation of legal capacity is replaced by “restriction of legal capacity”, it seems that this change may not bring substantial changes. It is necessary to work on changing the political narrative and understanding first in order for the real changes to actually occur.*

Keywords: *legal capacity, persons with disabilities.*

Датум пријема рада: 09.01.2023.

Датум прихватања рада: 31.03.2023.